

NÉMETH GABRIELLA

Dunántúli tanítói életképek a 19-20. századból – Németh Márton ágostai hitvallású evangéli- kus oskolamester hagyatéka^[1]

ABSTRACT

Lutheran elementary and secondary schools played a significant role in public education and culture already in the 19th and 20th centuries. Enrolling students, holding weekly meetings, providing training training for teachers and designing syllabuses were all part of their educational activities. Teachers had a significant impact on the life of the local community, as the establishment and operation of associations and community institutions (fire brigade, granary, clubs etc.) gave people a sense of stability, perspective and faith, even in the more difficult years of the century. Márton Németh, an Augustana Lutheran teacher, served the Transdanubian Congregation of the Lutheran Church in Iván-Egerszeg (now Vasegerszeg) for more than four decades. The work of the Németh family of teachers is thus rightly included in the county's heritage. The work of his grandson, who is now an honorary citizen of Vasegerszeg, is commemorated on a plaque in the town.

Keywords: Lutheran teachers ■ Sopron Grammar School ■ Márton Németh
■ Transdanubian Congregation of the Lutheran Church ■ Vasegerszeg ■ Iván-Egerszeg

I. BEVEZETÉS

Az evangélikus iskolák az egyház szervezeti felépülésével párhuzamosan indultak el a 16. században, és az elemi iskoláknak és középiskolai intézményeknek jelentős szerepük volt az oktatásban, népművelésben. Evangélikus iskolaként indult az 1530-as években a pápai, a 40-es években a sárospataki, majd később, a 17. században hat, a 18. század kez-

[1] A szerző jogász, a Budapesti Metropolitan Egyetem főiskolai docense, a Széchenyi István Egyetemen védte meg doktori disszertációját, Németh Márton ükunokája. A tanulmányt a 2020-2021 években végzett saját családfakutatása inspirálta, amelynek során feltárta a vadsofai Németh család leszármazói, köztük több ágostai evangélikus iskolamester életútját.

detén egyetlen evangélikus gimnázium született.^[2] Az evangélikus tanítóképzés kezdeteit is ekkorra tehetjük. A gyülekezetek többségének általában volt saját kisiskolája is, és a lelkészi és tanítói munka összefonódott. A lelkészek gyakran tanítással kezdték szolgálatukat, mielőtt a kiválóbbakat egy-egy gyülekezet végleges állásra meghívta. E korszakban a magyar köznemeseknek, papoknak, tanároknak és tanítóknak volt köszönhető, hogy a latin nyelvű tudományos irodalom mellett magas színvonalú magyar nyelvű egyházi (ún. prédikációs) irodalom alakult ki, amely fejlődést jelentett az előző századok magyar nyelvéhez képest.^[3] A 19. században egy új iskolaalapítási hullám volt érzékelhető. Az 1892/93-as tanévben az evangélikus egyháznak 22 gimnáziuma és 2 reáliskolája volt, az elemi iskolákon kívül.^[4] A diákok anyakönyvezése, a speciális tanulmányi rend, a tanárok heti megbeszélései és a tanmenet rögzítése egyaránt jellemezte az evangélikus oktatási rendszert.^[5] Filozófiai, bölcseleti, teológiai és jogi oktatás is folyt a líceumokban, és a 18. században elindult az evangélikus tanítóképzés. 1842-től kiadják a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapot, amely a protestáns közvélemény formálásában döntő szerepet játszó egyetlen országos protestáns hetilap és a Vallási és Közoktatásügyi Minisztérium félhivatalos közlönye is volt, 1848-ban rendszeresen közölte a protestáns egyházakkal kapcsolatos rendeleteket.^[6] 1848-ban hívják össze az első evangélikus egyetemes tanítógyűlést. A kollégiumok és líceumok könyvtárakkal is rendelkeztek, emellett tanári könyvtárakban és gyülekezeti könyvtárakban is elérhető volt a főleg német nyelvű, illetve magyar nyelvvel és irodalommal is foglalkozó számos mű.^[7] 1911-ben még 1300 elemi iskola működött a polgári és a középiskolák, tanítóképzők és óvodák mellett, de 1952-ig minden evangélikus iskola államosításra került.^[8] A neves evangélikus egyházkerületi *lyceum* az államosítás után Berzsényi Dániel Gimnázium néven élt tovább, és könyvtára hazánk egyik legrégebbi evangélikus alapítású könyvtára, amely a középkori plébániagyűjtemények anyagából kifejlődött, több tízezer kötetes egyházi és polgári könyvtár volt.^[9] Szinte minden gyülekezet tartott fenn elemi iskolát, és működtek leánygimnáziumok, tanító- és tanítónőképzők, Jogakadémia vagy lelkészképző iskolák is.

Németh Márton, aki a Dunántúlon igen ismert ágostai evangélikus tanító volt, 1847. július 16-án született Vásárosfaluban, néhány évvel szülei esküvőjét követően.^[10] Szülőfaluja, Vásárosfalu a Rábaközben helyezkedik el. Egy 1381. jú-

[2] Keveházi, 1911, 81.

[3] Trócsányi, 1935, 37.

[4] Keveházi, 1911, 87.

[5] Keveházi, 1911, 83.

[6] Kertész, 2002, 30.

[7] Keveházi, 1911, 84.

[8] Keveházi, 1911, 87.

[9] Keveházi, 1911, 89.

[10] Németh Mihály (kisbirtokos polgár, sz.: 1824.) és Németh Mihályné sz. Mátis Zsófia (sz.: 1825) 1843. novemberében házasodtak. Gyermekük: Márton, Zsófia, Eszter, ifjabb Mihály és Anna.

lius 24-én kelt oklevél említi először a települést, Németfalu néven.^[11] A későbbi oklevelekben hol Németfalu, hol Vásárosfalu megjelöléssel szerepel.^[12] A középkorban az Osl nemzetség birtoka volt, később a Kanizsaiak, utána a sárvári Nádasdyak, majd az Esterházyak a környék legfőbb birtokosai. A 2011-es népszámlálás során a lakosok több mint kilencven százaléka magyarnak mondta magát, és a vallási felekezettel tekintve többségében evangélikusok lakta település.^[13] A Németh család és Márton életét bemutató életképeken keresztül bepillantunk a korabeli ágostai evangélikus tanítói hétköznapiakba, abba, hogy milyen közösséget alkottak, miben számítottak a falu lakosai a helyi tanítóra, és milyen közösségépítő szerepe volt egy oskolamesternek a helyi gazdasági, kulturális életben, intézmények alapításában való részvétellel, mások képviselőjével vagy akár kézműves tehetségben rejlő segítő közreműködéssel. Az evangélikusoknak mindig nagy gondja volt a közművelődés emelésére, így minden gyülekezetben népiskolát, a nevezetesebb helyeken felsőbb iskolákat, vagy akár nyomdákat is alapítottak.^[14] De a kisebb gyülekezetek közül a fiókegyházaknak sem lelkésze, sem saját tanítója nincs.

II. A SOPRONI LYCEUMTÓL AZ IVÁN-EGERSZEGI GYÜLEKEZETIG

Híres intézmény falait koptatta a Németh tanító család több tagja is. A kiskamasz Márton 1861-től kezdve a soproni evangélikus *lyceumban* tanult, majd az akkor még három évfolyamú tanítóképzőbe iratkozott be, hol 1868-ban végzett. Már harmadéves hallgató korában segédtanítói állást nyert el.^[15] Csak később épült meg Vásárosfalu község saját iskolája, ahol azonban csak az alsó tagozatosok tanulhattak, míg a felsősök Beledre jártak át.

A *lyceum* ma a Berzsényi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium és Kollégium nevet viseli, és ahogy évszázadokkal ezelőtt, továbbra is küldetésének tartja a Sopron környéki vagy még távolabbi kistelepülések evangélikus gyülekezetei által hozzá küldött tehetséges fiatalok nevelését, oktatását.^[16] A középkor végi Magyarországon Sopron egyike volt annak a kilenc városnak, amely 1440 és 1514 között száznál is több tanulót küldött ki külföldi egyetemekre.^[17] 1557-ben a mai belváros szélén új, latin iskola épült – a korábbi városi kisiskola rozszant épületét

[11] Németfalu, Nemodfalu, Némethfalu – ld. Zala megye helytörténeti lexikona, 27.

[12] Wikipedia.hu: Vásárosfalu.

[13] KSH helynévtár: Vásárosfalu.

[14] Borovszky, 1898, 305.

[15] A soproni Evangélikus egyházkerületi lyceum 1867. évi kiadványa szerint a „tanítóképzésében az 1867/8-ik tanévben a III. éves növendékek közül Németh Márton, Vásárosfalu — Sopron megye s. tanítói állomást nyert.”

[16] Berzsényi Dániel Gimnázium weblapja: Alapítás.

[17] Berzsényi Dániel Gimnázium weblapja: Alapítás.

lerombolva, a polgármester egykori kertjét is magában foglaló telekadománynak köszönhetően annak helyén –, megelőzve ezzel az evangélikus gyülekezet 1565. évi megalakulását is.^[18] Az Evangélikus Líceum századok óta ezt az iskolát tekinti jogelődjének. Bár a protestantizmuson belül az evangélikusságnak külön hit- és erőpróbát jelentett többnemzetiségű összetétele, a reformkori iskolában alig voltak nemzetiségi ellentétek.^[19] Pedig a század folyamán volt olyan tanév, amikor 34 vármegye küldte el fiait a soproni alma materbe.^[20] 1829-ben a Líceum felső tagozatának keretében indult el a tanítóképzés.

1858-ban szervezetileg is különvált a gimnáziumtól a tanítóképzés, így már ide járhatott Németh Márton is.^[21] A húszéves tanítónövendék lelkesen segéd-tanítóskodott Répcelakon, majd 1868. októberében a közeli Iván-Egerszegrre hívta őt a helybéli evangélikus gyülekezet. Egyhangúlag választották meg a közösség helyi rendes tanítójának.^[22] A falu — voltaképpen egy uradalmi központ — csupán öt-hat házból állt, az evangélikus egyházközség elemi népiskolája pedig egy még épülőfélben lévő, zsúpfedeles házikó volt.^[23] A fiatalember lelkesen kezdett bele közösségépítő munkájába, két év múlva megalapította a gyülekezeti magtárat, amely jól prosperált, hisz tőkéje egy fél évtized elteltével már kétszáz mérő lett.^[24] A Magyarországi Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházban tömörültek az ország evangélikusai, nemzetiségi és nyelvi hovartartozásra tekintet nélkül.^[25] A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület névtárából – melyet Sopronban nyomtatott Romwalter Károly — pontosan tudni lehetett, hogy melyik évben hol, ki volt a tanító.^[26] Voltak községek, ahol gyors egymásutánban váltották egymást, és voltak olyan települések, ahol évtizedeken át nem változott a tanító személye a helyi gyülekezetben. Évekkel később Uraiújfaluba új tanító érkezett (Kiss Zsigmond), de Iván-Egerszegen tizenkét év múltával is még Németh Márton szolgált.^[27] Érdekes-

[18] Hummel Miklós. Forrás: Soproni Lyceum értesítője 1935/36, 3.

[19] Magyarország a XX. században, 1996-2000. 287.

[20] Berzsényi Dániel Gimnázium weblapja: XVIII-XIX. század.

[21] Berzsényi Dániel Gimnázium weblapja: A líceum története.

[22] Evangélikus Népiskola 1908, 337.

[23] Képes Újság, 1981/36. szám – Tanítónak született.

[24] Erről a negyvenéves tanítói jubileumot ünneplő gyűlésen 1908-ban felolvasott életrajzából tudunk részleteket. A mérő egykori mértékegység, szemtermények mérésére használták, általában 62,53 liter. Több fajtája volt, nagysága vidékenként változott. Térfogatot jelöl, főleg búza úrmértékét adták meg vele. 1 bécsi mérő 61,487 litert, 1 pesti mérő 93,74 litert, 1 pozsonyi mérő 62,53 litert, a szegedi mérő 128 litert jelentett. Ma már nem használatos. Ld. Magyar Néprajzi Lexikon, 3. kötet M.

[25] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 287.

[26] A Nyugati (Dunántúli) evangélikus egyházkerület székhelye Győr: 105 egyházközség található az egyházkerület területén, amik hat egyházmegyét alkotnak. (Időközben megszűnt a korábbi Dunántúli evangélikus egyházkerület, de az egyház zsinata 1997. február 22-én a meglévő két kerület mellett a dunántúli egyházkerület újbóli felállítását mellett döntött, amelynek neve Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület lett.) Lapja a Dunántúli Harangszó. Vö. Lutheran.hu.

[27] Ld. Ágostai hitvallású evangélikusok egyetemes névtára (1880): „14. Urai-Ujfalu, m. keletk. és anyak. 1784. Up. és Ut. Ostffi-Asszonyfa. L. Kiss Imre. F. Nagy Pál, T. Kiss Zsigmond az anyának, Németh Márton Iván-Egerszegen.”

ség, hogy ugyanebben az időben szintén tanítóként tevékenykedett Tolna megyében egy másik Németh Márton is, aki azonban csak kortársa és névrokona volt az iván-egerszegi néptanítónak. (Orgonista volt Szekszárdon, igen jó tanító hírében állt, de amikor új orgonistát fogadott a város, féltékenységében oly dologra vete-medett, amelynek következtében menesztették egyházi szolgálatából.^[28])

Ebben az időszakban az evangélikus egyházi alkotmányozó zsinat számos, az egyház életét és szervezetét szabályozó törvényt fogadott el, amely a közalapokra vagy az egységesített adózásra vonatkozott. Magyarországon a polgári korban egymás után számos országos egyházi autonómiaszervezet jött létre (pl. erdélyi unitáriusok 1850, izraelita hitfelekezeti szabályzat 1868, görögkeleti szerbek 1875, baptisták 1905, stb.^[29]) és az ágostai hitvallású evangélikus egyház működését meghatározó alkotmányt 1893. március 18-án fogadta el I. Ferenc József király.^[30] Újabb tíz év elmúltával Iván-Egerszegen még mindig Németh Márton az oskolamester, míg például Urai-újfaluban Róth Kálmán vette fel a szolgálatot. Kis közösségekről beszélhetünk a Dunántúl ezen részein, bár az említett névtár szerint a lakosok száma 1903-ban, Iván-Egerszegen már több száz fő volt. Ez örövendes gyarapodást jelentett a kezdetekhez képest, amikor még csak néhány uradalmi házban laktak itt, de sajnos a falu többségében evangélikus lakossága a századelőt követő későbbi évtizedekben – egészen napjainkig – egyre csökkent.^[31] Amikor a mai Vasegerszeg község 1937-ben Iván-Egerszeg és Keményegerszeg egyesítéséből létrejön, és amely a szomszéd Urai-újfalu evangélikus egyházához tartozott, Márton már nem él, de a tanítói állásban egyik fia, Jenő dolgozik tovább.^[32] De ne ugorjunk hirtelen ennyit az időben, bár az evangélikus templom ma is áll. A kis gyülekezet Iván-Egerszeg főutcáján építette fel tornyos imaházát és felekezeti iskoláját a 19. század közepén, és az egykor iskolaépületként funkcionáló teremben ma is tartanak rendezvényeket, esküvőket vagy falunapi rendezvényt az összetartó faluközösség számára, míg az épületen belül található egykori tanítólakon nyomot hagyott az idő vasfoga.

[28] A Szekszárdi Vasárnap 1994.08.28-i számában Németh Judit írta meg az 1811-ben történt esetet.

[29] Gergely, 2004, 303.

[30] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 287.

[31] Vasegerszeg hivatalos weblapján a falutörténet szerint a falu lakossága 1890-ben 741 fő; 1920-ban 689 fő; 1949-ben 452 fő; 1960-ban 599 fő; 1970-ben 534 fő; 198-ban 447 fő; 1984-ben 413 fő; 2015-ben a Wikipedia Vasegerszegről szóló adatai szerint 392 fő, napjainkban 364 fő.

[32] Vasvármegye 121/137. számú határozata (1937).

1. ábra: Evangélikus templom és az egykori iskola,
Vasegerszeg (Forrás: a szerző fényképe, 2021)

A lelkipásztori szolgálat mellett az evangélikus egyház hangsúlyosan ellátta a helyi közösségek iskolai-nevelői tevékenységét. Az evangélikusság a reformatori alapokra épülő tanítási-oktató feladatát mindig komolyan vette, és a gyülekezetek maguk gondoskodtak a templom mellett iskola létesítéséről.^[33] Németh Márton mint a településre kinevezett tanítómester mindösszesen 43 évig teljesített itt szolgálatot. Egykori sajtótudósítások egyenesen arról szóltak, hogy tanító dinasztiát alapított.^[34] Az alapító a negyvenéves jubileuma alkalmából a vallás- és közoktatási minisztertől szolgálata elismeréseként miniszteri oklevelet kapott.^[35] A Németh család egy évszázadon túlmutatóan, egészen 1981-ig adott tanítókat Vasegerszegnek. "Nagyapámat 1868-ban hívta meg tanítónak a helybéli evangélikus gyülekezet. Az évszám azért érdekes, mert báró Eötvös József akkor terjesztette az országgyűlés elé a kötelező iskolai oktatást bevezető népoktatási törvényt."^[36] – emlékezett unokája, Németh Jenő Árpád.^[37] Minden szülő vagy gyám, ideértve azokat is, „kiknek házában gyermekek mint mestertanítványok vagy házi szolgák tartatnak, kötelesek gyermekeiket vagy gyámoltjaikat (ha nevelésökről a háznál vagy magán tanintézetben nem gondoskodtak)

[33] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 305.

[34] Németh Márton, majd fia, Németh Jenő, később pedig ennek fia, Németh Jenő Árpád is Iván-Egerszegen, később Vasegerszegen tanított, az evangélikus templomban működő iskola falai közt. A falukosai azóta összefogással felújították az egykori oskolamester és felesége sírját, és a felújított sírhelyet és a megjelent híveket 2022 novemberében a lelkész nő megáldotta.

[35] Erről a negyvenéves tanítói jubileumot ünneplő gyűlésen, 1908-ban felolvasott életrajzából tudunk részleteket.

[36] Az 1868. évi XXXVIII. törvény cikk a népiskolai közoktatás tárgyában.

[37] Vas Népe, 1995/189. szám.

nyilvános iskolába járattni, életidejük 6-ik évének betöltésétől egész a 12-ik, illetőleg 15-ik év betöltéséig”.^[38] Népoktatási tanintézetek voltak az elemi és felsőbb népiskolák, polgári iskolák és tanítóképezdék, és a nyilvános tanintézeteket a különböző hitfelekezetek, társulatok, községek vagy az állam is fenntartóként üzemeltethette. A felekezetek saját erejükből tarthatták fenn tanintézeit, és ezekre híveiktől anyagi hozzájárulást kérhettek. A tanítókat és tanárokat maguk választhatták, fizetésüket maguk határozhatták meg, a tankönyveket maguk szabhatták meg, s a tanítási módszer iránt is önállóan rendelkezhettek, de a tanintézetek is az állam felügyelete alatt álltak.^[39] Ekkor még a fiú- és leánygyermekeket lehetőség szerint külön termekben kellett oktatni, miközben a község tartozott az iskolát földgömbel, térképpel, táblákkal, természetrajzi ábrákkal és taneszközökkel felszerelni.

Márton tanító ősei felvidéki józemény kézművesek voltak, akik építő-készítő tudományukkal szereztek nemcsak tekintélyt, hanem megélhetést is maguknak, valahol Sárvár közelében.^[40] Takaros, „gyarapító-szaporító ember” lett Márton is, akit nem egyszerűen csak tanító bácsinak, hanem akkortájt mesternek (oskolamester) neveztek. Mert az evangélikus tanító egyben afféle íródeákja, megbecsült értelmiségije volt a falujának: marhalevelet^[41] vagy kérvényt írt, ha kellett, vagy képeket festett a termék díszítéséhez. A tűzvész pusztítása után épített házak is őrizték nevét, mert tanító létére ő készítette el a faragásokat, és ő szabta fel az új tetőket a faluban. Később a képviselőtestület tagja lett, és nemcsak a közösségi magtárnak, hanem a tűzoltóegyesület alapjainak lerakásában is közreműködött.^[42] Németh Márton növényeket oltott, szenngett, mint bárki más a helybeliek közül. Fia, Németh Jenő szintén a falu tanítója és egyben jegyzője is volt. Unokája, az ifjabb Németh Jenő Árpád is a tanítás mellett növényeket termesztett vagy festett, ha arra volt szükség.^[43] Széleskörű növénytanai ismereteit bizonyította, hogy két almafajtából új típust nemesített ki, és negyvenöt méhcsaládot tartott. Emellett kőműves, ács, asztalos, lakatos is volt, szabadidejében

[38] 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 1. §, 4. §.

[39] 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 8-11. §, 14. §.

[40] A Népszabadság, 1979/152. számában a Tornyos iskola c. írásban megjelent személyes visszaemlékezés utal a Némethek eredeti, felvidéki származására. Németh Márton nagyapja, Németh György sz. 1794, Vadosfa, dédapja Németh Mihály, sz. 1761, Vadosfa, de ükapja, Németh Márton születési ideje és helye pontosan nem ismert, körülbelül 1739-re tehető.

[41] A marhalevél valamely nagyobb haszonállat azonosításához szükséges adatokat feltüntető hivatalos okirat, amely igazolja valakinek az állatra vonatkozó tulajdonjogát és azt, hogy állategészségügyi szempontból az szállításra, eladásra alkalmas-e. Számos azonosító adatot tartalmaz. A marhalevél napjainkban úgynevezett hatósági bizonyítvány, amely igazolja az állat tulajdonjogát, továbbá azt, hogy az állat(ok) forgalomba hozatalának, más település területére vagy – külön jogszabály alapján elrendelt zárlat esetén – a tartási helyéről más tartási helyre történő szállításának állat-egészségügyi hatósági korlátozó intézkedés miatt nincs akadálya. Ld. a 21/1996. (VII. 9.) FM rendelet a marhalevél kiváltásáról és kezeléséről.

[42] Erről a negyven éves tanítói jubileumot ünneplő gyűlésen, 1908-ban felolvasott életrajzából tudunk részleteket.

[43] Magyar Hírlap, 1971/333. szám – A százéves hársfa alatt.

a rokonságnak lakóházakat tervezett és épített. Nagyapja és apja nyomdokain lépkedve ő is a soproni tanítóképzőt végezte el, és a kilencszázhetvenes évek elején a templomkertben állva mutatta az oskolamester hagyatékát, egy legalább százéves gyönyörű hársfát, amelyet a tanító ültetett, és amely ma is árnyat ad a templom udvarán a nyári melegben.^[44] A végzős osztályok a kilencszázhetvenes években még e hársfánál állva készítették el az osztályfényképet a tanév lezárásával.^[45]

Németh Márton idejében a környékbeli Zsédenyből és Hegyfaluból is Iván-Egerszegre jártak a tanulók, így hat osztályban száz-százötven gyermeket tanított a mester. Fia, Jenő már csak 80-90 gyerekkel „bajlódott évről évre”, az unokára pedig csupán az alsós négy osztály felkészítése maradt.^[46] Másik fia, Kálmán is megbecsült és sokoldalú tagjává vált a dunántúli evangélikus közösségnek, aki nemcsak Galsán, Szepezden vagy Rigácson tanított, de ha kellett, ő is szövetkezetet alapított, színdarabot rendezett,^[47] polgári lövészegyletet és szövetkezetet vezetett, vagy az iskolai vizsgálóbizottságban tevékenykedett. Oltárképet festett a zalamegyesi templomnak, verset szavalt és gyűjtést rendezett nemes célok támogatására.^[48] Kálmán is négy évtizedig szolgált Rigácson, közösségének hűséges tanító mestere volt. Tudásukkal mindannyian tevékenyen részt vettek a helybéli családok életében.

III. KÖZÖSSÉGI ÉS HITÉLET A DUNÁNTÚLI EVANGÉLIKUS GYŰLEKEZETBEN

1951-ig a négy evangélikus Egyházkerület a Bányai, Dunántúli, Dunáninnyi és a Tiszai.^[49] Az evangélikus egyházkerületekben 1870-ben egy felmérés 1 883 396 lélekszámot állapított meg (1970-ben már csak 430 000 főt számláltak).^[50] A kiegyezéstől az I. világháború kitöréséig tartó évek jelentős egyháztörténeti vonatkozásokkal bírtak,^[51] mialatt a magyar kormány az 1848. évi XX. tc. szellemének a vallássegnylőség, az egyházak anyagi támogatása tekintetében azok

[44] Magyar Hírlap, 1971/333. szám – A százéves hársfa alatt.

[45] Szabóné Tóth Ildikó Zita vasegerszegi lakos 2021. évi, a szerzőnek elmesélt személyes visszaemlékezése alapján.

[46] Magyar Hírlap, 1971/333. szám – A százéves hársfa alatt.

[47] Harangszó 1922.01.22/4. szám: „(1921.) Szilveszter és újév napján fényesen sikerült estét rendezett Németh Kálmánné, a nőegylet elnöke.” Vagy Harangszó, 1922.08.13/33. szám: „Németh Kálmán rigácsi ev. tanító az iskolás gyermekekkel 1922. jún.18-án szépen sikerült színelőadást rendezett. Színpadra került: 1. Álom az erdőben, gyermekszíndarab. A szépen sikerült s a szülőket könnyekig megható előadás 1400 koronát eredményezett, mely felerészben az orgonaaalpra, felerészben pedig az iskola felszerelésére fordítottatik.”

[48] Reformatio.mnl.gov.hu: Zalamegyesi református templom, 2019.

[49] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 304.

[50] Keveházi, 1911, 86.

[51] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 289.

részbeni megvalósítása felé tartott. A törvény alapján "a bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás, valláskülönbség nélkül mindenkinek kölcsönösen megengedhetik",^[52] és minden törvényesen elismert vallásfelekezet egyenlősége is deklarálásra került. A századforduló evangélikus egyháza élhette a maga népegyházi életét: az egyházi anyakönyvezés révén – amelyek napjaink családfakutatásához is jelentős támogatást nyújtanak – számon tartotta megkeresztelt híveit; kivetette és behajtotta a kötelező egyházi adókat; gondozta épületeit: az iskolát, a templomot a paplakkal. Az egyház liberális teológiájával igyekezett beépülni a társadalomba: iskolai hitoktatást és valláserkölcsi nevelést végzett, társas rendezvényeket és báli összejöveteleket tartott.^[53] Az evangélikusok összetételében ekkor magyarok, németek, szlovákok, nagyjából egyenlő arányban.^[54] Ünnepi alkalmakat fényes külsőségek jellemezték, melyeket kultúrházak és iskolák terméiben rendeztek meg. A tanítók ifjúsági színdarabokkal vagy népszínművek előadásával igyekeztek vonzóvá tenni a programot a helyiek számára.

Miután Márton 1870-ben feleségül vette a nála hét évvel fiatalabb Sümeghi Zsuzsannát, öt szép gyermekük született.^[55] A tanító nemcsak négy fiát adta tanítónak, hanem egyetlen lányát is néptanító mellé szánta hitvesnek. Örömmel töltötte el, hogy gyermekei folytatták az elvárt hagyományt, így Gyula a bezi gyülekezetben, Kálmán Rigácson,^[56] Béla Jakfán, majd Vásárosfalun tanítóskodott, Jenő pedig Iván-Egerszegen vette át tőle a stafétát.^[57] Az édesapa már negyven esztendő múlt, amikor elhunyt fiatal felesége, és néhány év múlva elveszítette elsőszülött felnőtt fiát is.^[58] Gyuláról szívhez szóló nekrológot írt tanítótársa, Bándy János, amely megemlíti Mártont is, mint gondos apai nevelőt,^[59] akinek

[52] 1848. évi XX. tc. 3, 4. §.

[53] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 289.

[54] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 289.

[55] Zsuzsanna még igen fiatal, csupán tizenhét éves, amikor az esküvőt követő évben megérkezett a kis Gyula. 1875-ben Emma követte őt, 1877-ben Jenő érkezett, 1883-ban Kálmán, végül a legkisebb 1885-ben, Béla.

[56] A szerző apai dédapja az 1883-ban született Németh Kálmán.

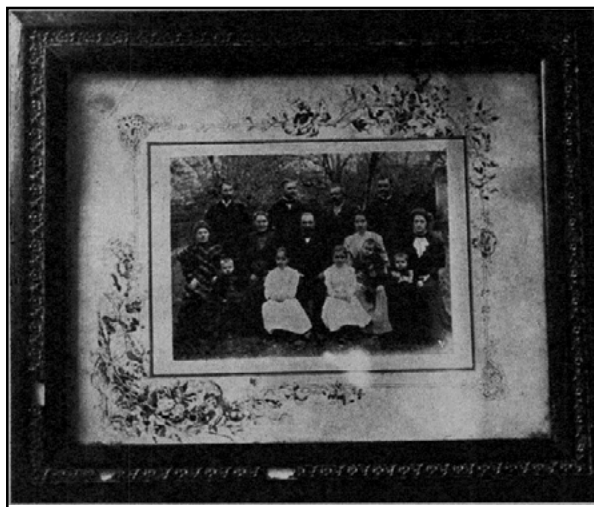
[57] Vas Népe, 1968/206. szám.

[58] Sümeghi Zsuzsanna 35 évesen 1889-ben, fiuk, Németh Gyula 25 éves korában hunyt el. Sírjuk ma is megtalálható a vasegerszegi temetőben, melyet 2022-ben újított fel a falu közössége, és amelyet 2022. november 2-án megáldott Magyar Melinda lelkész.

[59] „Németh Gyula Született 1871-ben Vas megyében, Iván Egerszeg nevű községben, Németh Márton ottani ev. tanító és neje Sümegi N. szülőktől. Elemi iskoláit kitűnő szorgalommal a gondos apai felügyelet alatt végezte; majd 1883-ban a soproni lyceumnak lett tanulója, hol az alsó 4 osztályt jeles eredménnyel végezván, 1887-ben a soproni tanítóképzőben kezdte meg a tanítói pályára előkészítő tanfolyamot. Bevégezvén a képezdei 4 évi tanfolyamot, 1891-ben kitűnő eredménnyel letette vizsgáit s kitűnő diplomával kezében még ugyanazon év őszén léthén foglalt másodtanítói hivatalt. Itt töltött 2 évet a szorgalom és példaadó magaviselet által tündökölvé. Majd Kemenes Asszonyfára hivatott meg másodtanítónak, honnét rövid egy évi működés után a bezi ev. gyülekezet által úgyszólván egyhangúlag választatott meg rendes tanítónak. 3 évig működött itt, mely idő alatt tökéletesen kiérdemelte úgy gyülekezetének és tanítványainak, valamint feljebbvalóinak őszinte szeretetét és tiszteletét; mert irántuk barátságos indulattal s tanítóhoz illő szerény és kedves modorral viseltetett minden időben...”
Ld. Evangélikus Népiskola, 1897/8-9. szám.

nemcsak lánya, Emma és annak mindkét lánya, de legidősebb fiának lánya is pedagógus felesége lett.^[60] A családi iránymutatás ugyanis nemcsak úgy hangzott, hogy a fiúk tanítók legyenek, hanem mind tanító lányát vegyék feleségül, és a leánygyermek is tanítóhoz menjen nőül. Ők legyenek mind „a falu lámpásai”.^[61]

Márton fiai, Kálmán és Gyula is számos kulturális és népnevelő eseményt rendeztek gyülekezetükben.^[62] A kilencszázhuszas évekből több társasági eseményről, evangélikus közösségi – olykor kifejezetten hazafias – rendezvényről tudjuk, hogy Kálmán és zongoratanárnő felesége aktív közreműködésével került sor a megrendezésükre. Az összejöveteleken kulturális műsor hangzott el, amely vagy a nyári iskolai évet zárta, vagy a szilveszteri időszakban került megrendezésre a helyi tanulók betanításával és lelkes családtagjaik közreműködésével.^[63]

2. ábra: Németh Márton tanító családja körében, mögötte fia
(Forrás: Tükör, 1968)

Bár a templomokban túlsúlyban voltak a fiatalok és különösen az asszonyok, az egyházvezetés testületeiben a férfiak kaptak inkább vezető szerepet ekkoriban. Tisztséget viselni tekintélyt és megbecsülést jelentett, amelyben az értelmiség, illetve a jómódú parasztság szerepe is jelentős lett.^[64]

[60] Népszabadság írása 1968-ból, 1968.09.13/215. szám: Százéves pedagógusdinasztia tagja – Huszonöt éve tanít Németh Jenő Vasegerszegen.

[61] Tükör, 1968. október-december (5. évfolyam, 40-53. szám), 1968.10.22/43. szám – 100 év lámpásai.

[62] Az ezredévi iskolai ünnepély alkalmával Márton fia, Gyula is „különösen meghódította népeinek szívéit és szeretetét az által, hogy kis seregével május 9-én minden tekintetben lélekemelő ünnepséget rendezett.” Ld. Evangélikus Népiskola, 1897/8-9. szám.

[63] Ld 47. l.j.

[64] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 305.

Zsedényi Ede politikus és evangélikus egyházkerületi felügyelő jelentékeny vagyonát evangélikus egyházi és iskolai célokra fordította, rendszeres és tervszerű adományozással.^[65] Mivel a tanítók fontos és áldásos munkáját ekkoriban igen mostohán honorálták, vagyona legnagyobb részét a négy egyházkerület néptanítóinak jutalmazására hagyta alapítványul, és úgy rendelkezett, hogy ennek kamatait az egyházmegyék maguk ítélik oda az arra érdemes tanítóknak.^[66] Márton mester a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület közösségi és hitéletének elismert és támogatott személye volt. Az 1883. évi gyűlésen hozott határozat szerint tíz tanítónak utalványozták ki a Zsedényi-féle alapítvány hozamát, ekkor 80 forintjával, köztük a vasi közép egyházmegye ajánlása alapján az iván-egerszegi tanítónak.^[67] Pápán 1897. augusztus 25. és 26. napjain tartották meg „főtisztelendő és méltóságos Gyurátz Ferencz püspök és nagyméltóságú szentmártoni Radó Kálmán egyházkerületi felügyelő urak ikerelnöklelte mellett” az évi rendes közgyűlést, melyen jelen volt az iván-egerszegi tanító is.^[68] Németh Márton emellett az ezerkilencszázas években megtartott egyházkerületi tanítóegyesületi közgyűléseken is rendszeresen részt vett, mindezt hitelesen tanúsítják a gyűléseken gondosan felvett jelenléti összjegyzések és az evangélikus híradókban az elhangzottakról közzétett tudósítások.

Ötvennyolcadik életévét taposta már, mire két fia, Jenő és Kálmán is megnősült. Az említett Gyurátz püspöknek fontos szerepe volt abban, hogy Kálmán feleségül vette Kovácsics Lenkét, Kovácsics Gyula evangélikus tanító leányát.^[69] Az iván-egerszegi tanító fia és annak felesége is Rigácson – amely Vasegerszegtől Zsedeny, Sárvár érintésével mintegy kilencórányi gyalogútra fekszik – aktív társadalmi szerepet vállaltak, és egész életükben rendkívül adakozó szemléletűek voltak. Sem a közösség anyagi támogatása, sem a helyi ügyekben tisztség elvállalása nem riasztotta el a teendőktől a tanítócsalád tagjait. Amikor Rigácson lelkészlakot építettek, Németh Kálmán tanító a tanítólak javításához 30 K, anyósa, özv. Kovácsics Gyuláné és felesége Lenke, 100 K értékben egy díszes selyem oltárterítőt, szószéktérítőt és kehelytakarót ajándékoztak. Amikor 1901. márciusban a Budapesti Törvényszék bejegyezte a Telepesek Általános Kölcsönző Egyletét, mint szövetkezetet, az öttagú igazgatóságban Németh Kálmán is sze-

[65] Szigethy, 1928, 10.; Zsedényi – Má dai, 58.

[66] Az 1878. szeptember 7-én kelt végrendelet kivonata megjelent a magyar ágost. hitv. evangélikusok négy egyházkerülete 1879. szeptember 11-13. napjain Budapesten tartott egyetemes egyházi közgyűlésének jegyzőkönyvében: „Ezen tőke 5% kamataiból, ezer forint évenként ezen egyházkerület tíz felekezeti szegény néptanító jutalmazására, az esperességek ajánlatára, a Superintendens által fog fordíttatni, úgy hogy mindegyik ajánlott néptanító évenként száz forintot kapjon.”

[67] Az 1883. évi Egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyve, 77. pont.

[68] A dunántúli ágostai hitvallású evangélikus egyházkerületnek Pápán 1897. augusztus 25. és 26. napjain megtartott évi rendes közgyűléséről szóló tudósítás, jelenléti jegyzőkönyv.

[69] Németh Kálmán (1883–1950) Balatonszepezden volt tanító, mielőtt Rigácsra került, későbbi feleségével, Kovácsics Lenkével (sz.: 1879) itt ismerkedett meg, aki Gyurátz Ferenc püspökéknél gyakorolta zongoraleckéit, és akire nagy hatással volt rá a püspök családja.

repet vállalt.^[70] A társasági rendezvények, a közösségi tisztségvállalás mellett szakmai összejövetelekre is sor került, melyeken nemcsak Márton, hanem később fiai is részt vállaltak. A somlyóvidéki evangélikus tanítói kör 1926. október 20-án, Ajkán tartotta Sülé Sándor körüli elnök vezetése mellett őszi közgyűlést, melyen Karner Gusztáv nagyalányosi és Németh Kálmán rigácsi tanítók gyakorlati tanításokat mutattak be. Egy évvel később pedig ugyanez a tanítóegyesület Nagyalányonban gyűlt egybe, így ezen az őszön Márton fia a természet utáni rajzolás új módszereiről tartott előadást az egybegyűlt kollégáknak.

A szeretteinek elvesztése okozta tragédiák után az iván-egerszegi iskola-mester később újra megnősült. Rendszeresen adakoztak új feleségével a háborúban elesett evangélikus tanítók özvegyei számára. Később a tanító özvegye, Halvax Erzsébet maga is segélyre vált jogosulttá.^[71] Adományt fizettek be például a soproni evangélikus tanítóképző-intézet jubileum alapjai javára, a mai érteken számítva esetenként akár több mint 4-5000 Ft értéknek megfelelő összegben. Az összegyűlt adományokból többek között az 1905/06. iskolai évben négy bennlakó növendék lakbérét fedezte a tanítóképző intézet.^[72] Ha ezeknél az éveknél is fellapozzuk a dunántúli névtár köteteit, nemcsak azt láthatjuk, hogy kilencszáztízben még mindig Róth Kálmán és Németh Márton vannak szolgálatban, hanem, hogy Hegyfaluban Tóth István, Terestyénfán pedig már Németh Béla, Márton legkisebb fia végzi a nevelő szolgálatot a helyi gyülekezeti iskolában. Egy év elteltével a vasi-közép egyházmegye magyar vidéki tanítóegyesülete rendes nyári közgyűlést tartott Szombathelyen, ahol a soproni alsó-egyházmegyei tanító-egyesületet Németh Márton képviselte. A tanítókat a lehetőségekhez képest olykor hivatalosan elrendelt állami juttatásokkal is segítették, így például az 1907. évi XXVII. törvénycikk értelmében felemelt korpótlékot az állam pénztárából az egyházkerület tanítói részére utalványozták ki, többek között Németh Márton részére 1908 és 1909 augusztusában.^[73] Mivel a korpótlékot az új jogszabály szerint azon szolgálati idő alapján kellett számítani, melyet a rendes tanító

[70] Központi Értesítő, 1901. március.

[71] Ld. Néptanítók Lapja (1920. július): évi 660K segély. Bakonytamási kis község lakossága 1916-ban „vallás különbség nélkül újra fényes tanúságát adta az édes haza iránt tanúsított mély szeretetének” – írta a Harangszó. November utolsó felében, mikor már a sürgős mezőgazdasági munkák megszűntek, gyűjtések indultak, és a háborúban elesett evangélikus tanítók özvegyei és árvái javára befolyt: 46.05K összeghez hozzájárult az iván-egerszegi tanító és felesége is.

[72] 1905-ben a tanítómester 2-2 K és 50-50 fil-t adakozott, az átszámítás a Pénz- és Ártörténeti Szakportál internetes indexe alapján történt.

[73] 1907. évi XXVII. törvénycikk 2.§ alapján a községi és a hitfelekezeti rendes tanítóknak alapfizetése az első és második polgári lakbérosztályba sorozott községekben legalább évi 1200 korona, a harmadik lakbérosztályba sorozott községekben legalább évi 1100 korona, a negyedik lakbérosztályba sorozott, vagy lakbérosztályba nem sorozott községekben legalább évi 1000 korona volt. Emellett minden rendes tanítót a fizetésén kívül még lakás (legalább két szoba, konyha, kamra és mellékhelyiségek), továbbá legalább egy negyedholdnyi kert, vagy ennek ellenértéke gyanánt 20 korona készpénz illetett. Lakás hiányában pedig lakásbér térítés járt. A rendes tanítók korpótléka az alapfizetésen felül járt, 5 évi szolgálat után 200 K, 10 évi szolgálat után további 200 K, ezen felül 5 évenként még további 100-100 K, és 25, illetve 30 évi szolgálat után további 200-200 K összegben.

szabályszerű képesítéssel a szolgálati helye végleges elfoglalásától kezdődően, legfeljebb azonban 1893. évi október hó 1-től kezdve megszakítás nélkül eltöltött, ez a támogatás ekkor a tanítómester számára 15 évnvi szolgálati jutalmat jelenthetett, többszáz korona összegben.^[74]

IV. A NEGYVENÉVES TANÍTÓI JUBILEUM

Tanítói tevékenységéről és az eltelt négy évtizedről a tanítóegyesületi gyűlés igen méltó módon emlékezett meg 1908-ban.^[75] Az iskola udvarán zajlott az ünnepély: „Kis ima- házszerű ház volt itt építve felékesítve a szerelő kezek által font koszorúkkal és virágfüzérékkel. Közepén emelvény, rajta imakönyv. Szemben ült kedves Márton bátyánk és körülötte a vele örvendezők, rokonok, jó barátok, kartársak, tanítványok, ismerősök, hivatalos személyek.” Az elnök ismertette életpályáját, hol tanult, hogyan került Iván-egerszegre. A vallás- és közoktatási miniszter elismerő oklevelét is felolvasták, amit Kis Gyula gyülekezeti felügyelő adott át meleg hangú szavak kíséretében számára. Kedves jelenet lehetett, ahogyan egy kis fehér ruhás lányka köszöntötte a tanítványok nevében a szeretett tanítót, aki 1880 óta volt a községi képviselő-testület tagja és a Hegyfalu és vidéke önkéntes tűzoltó egyesület egyik megalapítója is.^[76] 1901-ig bezárólag hat éven át megyebizottsági tagságot is vállalt. A tanítóegyesület nevében Horeczky Gyula elnök üdvözölte Márton bátyát. Méltatta egyesületi működését, kartársi szeretetét, és nemcsak igazságérzetét és nemes egyszerűségét, hanem békeségszeretetét is. Kiemelte, hogy „Márton bátyánk egyesületünknek egyik legrégebbi tagja, ki még Radó Kálmánt és Poszvék Sándort is láthatta elnöki székében.” A Sopron megyei alsó esperesség tanító egyesülete nevében Molnár Sándor üdvözölte az ünnepeltet, a gyülekezet nevében pedig a gondnok, a községi előljáróság nevében a községi bíró, a tűzoltó testület nevében a parancsnok mondott méltató szavakat. „Igen sokan pedig levélileg fejezték ki jókívánataikat. Márton bátyánk minden üdvözletre külön-külön felelt meleg, érzékeny hangon. Az őszinte meghatottságnak igaz és forró könnyei gyakran folytak végig arcán. Mindenkire átragadt a meleg szeretet.”^[77] 1908-ban arról is szót ejtettek a tanítóegyesületi beszámolóban, hogy a rigácsi tanító, bármennyire is szeretett volna, nem tudott elmenni Nagy Elek külső-vathi tanító ötévztizedes jubileumára, mivel édesapja említett ünnepségén vett részt. Ez a tanítóttestület is Isten áldását kérte az egész család életére és az ünnepeltre. Egy év múlva a Rupprecht-féle tanítói alap kamatját is Németh Márton tanítónak ítélték oda, aki előtt ekkor már csak háromévnvi szolgálat állt.

[74] 1907. évi XXVII. törvénycikk 3. §.

[75] Evangélikus Népiskola 1908/11. szám.

[76] Alapítás éve: 1886.

[77] Evangélikus Népiskola 1908/11. szám.

A dunántúli evangélikus egyházkerületnek a korábbi években megtartott rendes közgyűlésein a vasi középmegyét még aktív tanítóként képviselte, de a tanítóegyesület szombathely-vidéki körének 1913. novemberében, Terestyénfán tartott őszi gyűlésén már mint nyugalmazott tanító vett részt. A tanítói hivatás családi hagyománnyá válásának, a szolgálati fortélyok átörökítésének szép példája, hogy ezen a gyűlésen legkisebb fia, Németh Béla tanulságos, gyakorlati előadást tartott a tanítóegyesületnek a helyes imádkozásról, számtanról és a Bocskay-szabadságharcról.^[78]

Nem csak a negyvenéves jubileumot ünnepelte meg a helyi közösség. Iskolaavatásról és tanítóbúcsúztatásról is beszámolt a Harangszó 1911-ben: „Szép ünnepélye volt vasárnap, szept. 24-én, délután az iván-egerszegi leánygyülekezetnek. Új iskolájának felavatása után szeretett tanítóját, Németh Mártont búcsúztatta 43 évi buzgó és áldásos munkálkodás után. Az ünnepély az új énekeskönyv 491. sz. énekével kezdődött. Utána Zongor Béla, uraiujfalui lelkész a vasárnapi evangélium utolsó két verse (Mt. VI. 33-34.) alapján avatási beszédet mondott, melyben hálával emlékezett meg a gyülekezet jóltevőiről...”^[79] Az iskolaavatási szertartást a távozó tanító érdemeit méltató díszközgyűlés követte. Az elnöklő lelkész imája után meleg szavakkal összegezte a távozó tanító érdemeit. Róth Kálmán újfalui tanító is elbúcsúzott tőle, kiemelve azt, hogy a gyülekezetnek tanítójához való ragaszkodását legjobban mutatja az, hogy az apa érdemeiért a fiút, Németh Jenő nemesládonyi tanítót választják utódu. Végül Márton bátya emelkedett szólásra, s mélyen megindultan köszönte meg az iránta tanúsított ragaszkodást és szeretetet. Azt ígérte, hogy ahogyan egész életét gyülekezetének szentelte, úgy szeretetét, érdeklődését híven megőrzi gyülekezete számára a jövőben is. Miután az iván-egerszegi tanító állásáról lemondott, helyébe fiát, Németh Jenőt választották, illetve hívták meg.^[80]

V. ZÁRSZÓ

A reformáció énekkincséből és a régi magyar énekek tárházából vett anyaggal bővítve újult meg a Keresztyén énekeskönyv, a dunántúli egyházkerület kiadásában, 1911-ben. Ez nagy szereppel bírt az evangélikusság énekkultúrájában, értékes hagyományt felelevenítve a reformáció és a „magyar nemzeti jelleg” tekintetében egyaránt.^[81] A világháborús években új feladatok jelentkeztek,

[78] Bemutató tanításának tárgya az V-VI. osztályos kátéból az volt, hogy mikor és hol kell imádkozni; az I. oszt. anyagából az 5 (szám) ismertetése; a IV. osztályból az összevont mondat; V-VI. osztályos anyagból pedig a Bocskai szabadságharca. Az igen jól sikerült tanításért jegyzőkönyvileg szavazott köszönetet a közgyűlés.

[79] Harangszó, 1911/26. szám 5.

[80] Esperesi jelentések, 1912. augusztus.

[81] Magyarország a XX. században, 1996-2000, 307.

amelyek már nem a nyugdíjba vonult oskolamester, hanem annak fiai, lányai, unokái vállalt nyomták. Meg kellett szervezni a hadba vonulók lelkigondozását, a sebesültek ápolását, gondoskodni kellett a háborúval járó anyagi gondok és bajok enyhítéséről. Kálmán, a rigácsi tanító 1914-ben még Zalogalsán szavalta Váradi Antal Júdás című művét a veszprémi egyházmegye belmissziói egyletében,^[82] de az első világháború alatt hadifogoly lett, és csak 1921-ben gyalogolt haza a Bajkál-tón túli Csitából.^[83] Jenő is megbetegedett, majd újra bevonult, és Béla is orosz fogoly lett.^[84] A megözvegyült Márton új felesége a tanító 1919-ben bekövetkezett halála után is adakozó maradt, így az uraiújfalui evangélikus gyülekezet „arany-könyvében is mint nemesszívű adakozó örökíthette meg nevét” az 1920. évi ötszáz koronányi adományával.

3. ábra: Vasegerszeg, Németh Márton, Sümeghi Zsuzsanna és Németh Gyula sírja
(Forrás: a szerző fotója, 2021)

A kulturális és közéleti tevékenységen kívül a háború utáni szövetkezeti életben is részt vettek az elhunyt tanító gyermekei. Így például a Rigács és Vidéke „Hangya” fogyasztási és értékesítő szövetkezet vezetőségébe az 1921. szeptem-

[82] Evangélikus lap, 1914.04.04. szám.

[83] Ezt a szerző édesapja, dr. Németh Kálmán (sz.: 1940) személyes visszaemlékezéséből tudjuk, aki tíz éves volt, amikor apai nagyapja, a rigácsi tanító meghalt.

[84] Harangszó, 1915. augusztus 29.

ber 4-i közgyűlésen történt választással Németh Kálmán igazgatót a cégjegyzékbe bejegyezte a Zalaegerszegi kir. törvényszék, aki e tisztséget 23 évig viselte.^[85] Tevékeny életút vezetett a soproni lyceumtól az iván-egerszegi gyülekezetig. Németh Márton a vadosfai Némethek közvetlen leszármazója volt,^[86] 72 évet élt, sírja a vasegerszegi temetőben ma is áll, melyet a helyi gyülekezet 2022. évben felújított. Tanítónak lett gyermekeinek édesanyja a fiatalon elveszített fiukkal együtt fekszik az oskolamester sírjának közelében. Több mint négy évtized alatt az elhagyott kis gyülekezet valósággal újjászületett a vezetésével. Újabb negyvenéves szolgálat után nyugdíjba ment unokája is, Jenő tanító bácsi, és végleg bezárták a vasegerszegi iskolát, miután a Németh család tagjai több mint százötven évig szolgáltak itt evangélikus néptanítóként.

Vasegerszegen a rokonság és néhány jó barát jelenlétében emlékkoszorú került a sírokra a tanítói pályafutása kezdetének századik évfordulóján, de sajnos sem az iskola, sem a falu képviselői nem vettek részt az 1968. szeptemberi megemlékezésen. Sőt, az akkor százéves családi „szolgálati időbe” a helyi tanácsi vezetők nem kívánták beszámítani azokat a háborús éveket, melyek alatt a tanító fia a fronton volt kénytelen szolgálatot teljesíteni, mielőtt visszatért tanítani.^[87] Az ifjabb Németh Jenő szerint nagyapja kemény ember volt, de igazságos. Ezt mondták róla az öregek is, akik még emlékeztek rá. (Jenő bácsi felesége a helyi vöröskereszt megbízottja is igazi bázisa volt a falunak a hatvanas években. Sokan emlékeztek arra, hogyan mentettek meg többszáz menekültet Némethék, ebből több tízet a saját lakásukon, amikor 1966-ban a megáradt Répce elöntötte Csánigot.^[88]) „...eleget tettünk önként vállalt hivatásunknak, úgy érzem, hogy életművünkkel beleépültünk Vasegerszeg történelmébe. Együtt dobogott a szívünk” – így összegezte családjá hagyatékát az utolsó tanító 1981-es nyugdíjba vonulásakor, amikor az iskolát is bezárták. Mindannyian tanítók voltak, a „nadrágos emberek”, akiket kivétel nélkül mindenki őszintén megsüvegelt a közösségben.^[89]

2021. augusztus 8-án tartották meg a „Vasegerszeg 800 éves” rendezvényt, amelynek meghívóját e tanulmány szerzője is kézhez kapta. Ebben értesítették, hogy a megyei értéktárba bekerül Németh Márton és a Németh tanító család munkássága is. Jenő tanító bácsi, az unoka Vasegerszeg díszpolgára lett, és emléktábla őrzi nevét.

[85] Zalaegerszegi kir. törvényszék határozata, 1921.

[86] Vö. 40. l.j. és Payr, 1894.

[87] Tükör, 1968/43. szám

[88] A Tanító, 1982/5-6.

[89] A Tanító, 1982/5-6.

Köszönöm az *arcanum.hu* és a *hungaricana.hu* digitális adatbázisok által nyújtott segítséget, melyet Ükapám, Németh Márton családkutatásához használtam:

- Az ágostai hitvallású evangélikusok egyetemes névtára (1880), Budapest.
- A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület és az egyházkerületi tanítóegyesületnek az 1900-as éveiben megtartott közgyűléseinek dokumentációja az ágostai ev. hitéleti kiadványokban a Vasi közép egyházmegye hírei közt.
- A magyarországi ágostai hitvallású evangélikus keresztény egyház névtára (1903).
- A magyarországi ágostai hitvallású evangélikus keresztény egyház névtára (1905).
- A magyar ágost. hitv. evangélikusok négy egyházkerülete 1879. szeptember 11-13. napjain Budapesten tartott egyetemes egyházi közgyűlésének jegyzőkönyve. In: *Egyetemes evangélikus közgyűlési jegyzőkönyvek*.
- A tanítóegyesület szombathely-vidéki körének 1913. novemberében Terestyénfán tartott őszi gyűléséről szóló evangélikus híradások különböző evangélikus lapokban.
- *A Tornyos iskola (1979)* Népszabadság 1979.07.01./152. szám (Németh Jenő a családról).
- *A százéves hársfa alatt (1971)* Magyar Hírlap (4. évfolyam) 1971/304-333. szám.
- Bándy János (1897): Németh Gyula emlékezete. In: *Evangélikus Népiskola* 1897/8-9. sz.
- Borovszky Samu (1898): *Magyarország vármegyéi és városai*. Vas vármegye. Az ágostai hivallású evangélikus egyház Vasvármegyében.
- Dunántúli Evangélikus Egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyve (1883).
- Dunántúli Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei (1895-1900).
- A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerület Pápán, 1897 augusztus 25. és 26. napjain tartott közgyűléséről.
- Evangélikus egyházkerületi lyceum (1867), Sopron.
- Evangélikus lap, 1914.04.04. szám.
- Evangélikus Népiskola, 1905/12. szám.
- Evangélikus Népiskola 1908/11. szám beszámolt a vasi közép ágost. hitv. evang. egyházmegye magyar vidéki tanítóegyesületének gyűléséről.
- Evangélikus Őrálló (5. évfolyam) 1909/29. szám.
- Gerencsér Miklós (1979): A tornyos iskola In: *Népszabadság*. 1979. július 1., 4. l.
- Gergely Jenő (2004): Egyházi autonómiák Magyarországon a dualizmus korában (1867-1918) (2004). In: *Történelmi szemle*. XLVI 2004, 3-4:297-338
- 1906. június 5, a vasi-közép egyházmegye magyar vidéki tanítóegyesülete Szombathelyen rendes nyári közgyűlés jegyzőkönyve.
- 1912. augusztusi esperesi jelentés N.M. lemondásáról.
- Harangszó, 1911./26.szám (október 8.) Iskolaavatás és tanító-búcsztatás.
- Harangszó, 1916/32. szám.
- Harangszó, 1991. szeptember.
- Képes Újság, 1981.09.05-i lapszám.
- Keveházi László (1999): Evangélikus iskolák és könyvtáraik (16-18. század). In: *Magyar egyháztörténeti vázlatok*. 1999/3-4. sz.
- Kertész Botond (2002): Evangélium és szabadság. Az evangélikus egyház Magyarországon 1848-49-ben In: *Societas et ecclesia*. 5.
- Központi Értesítő, 1901. március.
- Kollega Tarsoly István (szerk.). (1996-2000): *Magyarország a XX. században*. Babits Kiadó, Szekszárd.
- Az evangélikus egyház (1867-1918), II. kötet.

- *Micsurin Vasegerszegen* (1995). Vas Népe, 1995. augusztus 1995.08.14.
- *Százéves pedagógusdinasztia tagja – Huszonöt éve tanít Németh Jenő Vasegerszegen.*, Népszabadság, 1968/215. szám.
- Néptanítók lapja (53. évfolyam), 1920.07.08-i lapszám.
- Pedagógusok Lapja, 1968.10.07 – Innen-onnan rovat.
- Payr Sándor (1894): *Fábrí Gergely dunántúli evangélikus püspök és az 1751. évi vallási zavargás Vadosfán.* Egyháztörténeti monográfia, A Luther-Társaság XIX., Budapest.
- Soproni Evangélikus Líceum és Tanítóképző Intézet 1905-ös lapszáma.
- Soproni Lyceum értesítője 1935/36. év, Sopron. Székely és Társa Könyvnyomdája, 1936.
- *Száz év a katedrán*, Vas Népe, 1968. szeptember (13. évfolyam) 1968.09.03/206. szám.
- Szekszárdi Vasárnap, 1994-08-28 -i számában Németh Judit írása (a másik Németh Márton tanítóról).
- Szigethy Lajos: *Luther lelke*. III. (Budapest, 1928) 10. Zsedényi Ede és Máday Károly.
- *„A falu lámpásai”* (1968) Tükör (5. évfolyam) 1968/ 43. szám tudósítása Vasegerszeg 100. évfordulóról.
- *Tanítónak született (1981)*, Képes Újság, 1981. július-december (22. évfolyam, 28-52. szám)1981.09.05/36. szám.
- *Együtt dobbanó szívvel* – Tanító 1982 (20. évfolyam, 1-12. szám) 1982.05.01/5. szám.
- Trócsányi Zoltán (1935): Régi magyar nyomtatványok és helyesírása. In: Melich János – Németh Gyula (szerk.): *A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve*. Budapest, MTA
- Vasvármegye 121/137. számú határozata, 1937.
- Vas Népe 2012.04.30. lapszám.
- V. Molnár Zoltán (2021): *A Németh tanító család*. Vasegerszeg 800.
- V. Molnár Zoltán – Molnár Bálint (2021): *Nagyszüleink iskolája*. Vasegerszeg 800.

JOGFORRÁSOK

- A marhalevél kiváltásáról és kezeléséről szóló 21/1996. (VII. 9.) FM rendelet.
- A nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól szóló 1907. évi XXVII. törvénycikk.
- A népiskolai közoktatás tárgyában kiadott 1868. évi XXXVIII. törvénycikk.
- A vallás dolgában kiadott 1848. évi XX. törvénycikk.
- Zalaegerszegi kir. törvényszék 1921. X. 30. Cg 44/13/1921. 136/2. számú határozata.

INTERNETES FORRÁSOK

- Berzsényi Dániel Gimnázium weblapja. (Elérhető: <https://www.bdeg.hu/hu/liceum-multja>. Letöltés ideje: 2023.02.28.).
- KSH helységnévtár, Vásárosfalú. (Elérhető: https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?plang=HU&p_id=17880. Letöltés ideje: 2023.02.28.).
- Lutherán.hu – (Elérhető: https://nyugat.lutheran.hu/index.php?option=com_content&view=category&id=61&Itemid=119. Letöltés ideje: 2023.02.28.).
- Magyar Néprajzi Lexikon, 3. kötet M.lásd: (Elérhető: <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1740.html>. Letöltés ideje: 2023.02.28.).
- Pénz- és Ártörténeti Szakportál. (Elérhető: www.artornten.hu. Letöltés ideje: 2023.02.28.).

- Reformatio.mnl.gov.hu: Zalamegyyesi református templom. (Elérhető: https://reformatio.mnl.gov.hu/orokseg/zalamegyyesi_evangelikus_templom. Letöltés ideje:2023.02.28.).
- VAOL. (Elérhető: <https://www.vaol.hu/életstílus/helyi-életstílus/nemeth-tanito-ur-hagyateka-paratlan-kincseket-rejt-2428424/>. Letöltés ideje: 2023.02.28.).
- Zala megye helytörténeti lexikona – Kéziratos regesztagyűjtemény Náprádfa-Ozmánbük – Zala megye helytörténeti lexikona. Kéziratos regesztagyűjtemény 17.Németfalu 17.343. 53 (76.pont) 27. old. (Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZALM_HI_17/?query=N%C3%A9metfalu&pg=250&layout=s. Letöltés ideje: 2023.02.28.).
- Vasegerszeg hivatalos weblapja. (Elérhető: <https://vasegerszeg.hu/hu/vasegerszeg/falutortenet/>. Letöltés ideje: 2023.02.28.).
- Wikipédia.hu: Vásárosfaluról (Elérhető:<https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1s%C3%A1rosfalu>. (Vásárosfaluról, Győr-Moson-Sopron megye kézikönyvből Néma Zsolt írásának felhasználásával.) Letöltés ideje: 2023.02.28.).
- Wikipédia: Vasegerszeg története. (Elérhető: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Vasegerszeg>. .2023.02.28.)

Szerényi Gábor grafikája